

مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی

فصلنامه مطالعات بسیج، سال سیزدهم، شماره ۶۶، بهار ۱۳۸۹

علی اختر شهری، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۸، ۳۱۰ صفحه

مقدمه

موضوعات سیاسی را می‌توان از زوایای گوناگون مورد کاوش قرار داد. به عبارت دیگر؛ چشم‌اندازی را که از آن به رخدادها و عوامل سیاسی می‌نگریم، می‌توان از محورهای گوناگون مورد تأمل قرار داد. نخست آنکه، بر پایه برخی پیش‌فرضها و مبانی عقلی که به مثابه قواعد و اصول ثابت به شمار می‌روند، مسائل را بکاویم. دوم آنکه، مسائل را بر پایه روش‌شناسی فقهی و با الهام از منابع چهارگانه کتاب، سنت، عقل و اجماع مورد کاوش قرار دهیم و سوم، بررسی جامعه‌شناختی مسائل سیاسی است که در این نگرش، بر خلاف نگاه فلسفی و فقهی که در آنها محقق بر پایه یک سری اصول و مبانی به تبیین مسائل سیاسی می‌پرداخت، به توصیف و شناخت دقیق مسئله اقدام و به نظریه‌نایل می‌شود. اهمیت مباحث جامعه‌پذیری از آن جهت که به تحلیل رفتار سیاسی افراد و عوامل مؤثر بر آنها می‌پردازند، در عرصه جامعه‌شناسی کم‌بديل است و در واقع؛ از همین رهگذر است که ریشه رویکردهای افراد نسبت به پدیده‌های سیاسی، نظیر حکومت و احزاب و بازتاب متقابل آن بر اشخاص حقیقی و حقوقی، در قالب نهادهای جامعه‌پذیری اجتماع، همانند خانواده، گروه همسالان، مدرسه، وسایل ارتباط جمعی و حکومت، کارویژه می‌شود. فرایند اجتماعی شدن در فرهنگ و ساخت اجتماعی برای هر فرد و جامعه به خصوص در

حکومت دینی، امر حیاتی است؛ زیرا بدون اجتماعی شدن نمی‌دانیم چه چیزی را ارزش بدانیم، چه کاری را انجام دهیم، چگونه سخن بگوییم و در مقابل دیگران چگونه پاسخ دهیم. مفهوم جامعه‌پذیری سیاسی نسبت به مفهوم جامعه‌پذیری، گستردگی کمتری دارد و تنها حوزه مسائل سیاسی را در بر می‌گیرد که از دید علمای علم سیاست، جامعه‌پذیری سیاسی از یک سو، فرایند یادگیری مستمری است که طی آن افراد با نظام سیاسی آشنا می‌شوند و با کسب تجربه و آگاهی به حقوق، وظایف و نقشهای خود در جامعه پی می‌برند و از سوی دیگر، روندی آموزشی است که با انتقال هنجارها و رفتار پذیرفتنی نظام سیاسی مستقری، از نسلی به نسل دیگر کمک می‌کند.

نویسنده در این کتاب سه هدف ذیل را دنبال می‌کند:

۱. مطالبه و تبیین ماهیت و نسبت فرد، جامعه و حکومت از نظر اسلام در فرایند اجتماعی شدن و کسب ارزشهای سیاسی (جامعه‌پذیری سیاسی)؛
۲. شناخت و ارائه بستر مناسب جهت بهینه شدن امر جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی؛

۳. تحکیم، تقویت و بیان الگوی مبانی ارزش اسلام در مورد جامعه‌پذیری سیاسی. وی مصمم است تا با پاسخ دادن به سؤال اصلی تحقیق (عناصر و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی کدامند و چه نقشی در جامعه‌پذیری سیاسی ایفا می‌کنند و ارتباط بین این عناصر با هم چگونه است؟) فرضیه تحقیق خود را (عناصر و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی، نهاد حکومت و سیاست (رهبری)، نهاد آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت)، رسانه‌های گروهی و جمعی، خانواده، احزاب و... هستند و این عناصر در حکومت دینی نقش سازمانی ایفا می‌کنند) به اثبات برساند و نتیجه‌گیری کند که مکاتب غربی در مورد جامعه‌پذیری سیاسی دارای نقاط ضعف می‌باشند؛ از جمله اینکه: این نظریه‌ها بیش از اندازه بر اجتماعی شدن در دوره کودکی متمرکز شده و از دیگر دوره‌ها همانند جوانی، میانسالی و ... غافل شده‌اند؛ همین‌طور نظریه‌ها به جای تجربه در بُعد سیاسی، در بُعد اجتماعی متمرکز شده‌اند. اما با توجه به بُعد اجتماعی و سیاسی زندگی انسان در تعالیم دین اسلام، این نتیجه حاصل شده است که

جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی، به فرایندی مستمر و پویا اطلاق می‌شود که جامعه و نظام سیاسی اسلام از طریق نهادها و عوامل جامعه‌پذیری سیاسی، گرایش، نگرشها، ارزشها، الگوهای فرهنگی و معیارهای مورد قبول جامعه و ساختار حاکم دینی را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند و این روندی است که از اول کودکی تا پایان عمر انسان ادامه دارد. همچنین، آثار جامعه‌پذیری سیاسی را می‌توان در رفتارهای سیاسی - اجتماعی افراد در حکومت دینی مشاهده کرد که این عمل به شکل مسقیم و غیر مسقیم انجام می‌پذیرد.

از این رو کتاب فوق، تلاشی است که در سه بخش، به دنبال ارائه مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی است.

بخش اول مربوط به مبانی نظری جامعه‌شناسی سیاسی است که به بحث از رویکرد مطالعاتی جامعه‌شناسی می‌پردازد و آن را در سه فصل مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. نویسنده در فصل اول از این بخش با عنوان «جامعه‌شناسی در غرب بر پایه سه رویکرد مطالعاتی»، به بحث در مورد اندیشه مکاتب غربی در این حوزه می‌پردازد و آنها را با یکدیگر مقایسه و نظرات آنان را تبیین می‌کند.

در فصل دوم، نویسنده به ارکان عمده جامعه‌شناسی سیاسی پرداخته و پس از طرح کلیات مفهومی و نظری از جامعه‌پذیری سیاسی و تاریخچه آن، دیدگاههای مطرح در این حوزه را بیان می‌دارد و با کنکاشی در کارکردهای جامعه‌پذیری سیاسی، چگونگی جامعه‌پذیری سیاسی، اشکال جامعه‌پذیری سیاسی و محتوای جامعه‌پذیری سیاسی و ...، وارد مباحث فرهنگی جامعه‌پذیری سیاسی شده، نتیجه می‌گیرد که دانشمندان بدون آنکه خود را درگیر مباحث و تعاریف گسترده و مستعد فرهنگ سیاسی کنند، بیشتر به شاخصها و کارکرد آن توجه دارند. وی با بیان اینکه طبیعی است که عقاید، باورها و نمادهای موجود در فرهنگ با هم متفاوت هستند، لیکن همین تفاوتها را موجب فرهنگهای سیاسی مختلف می‌داند.

نویسنده در **بخش دوم** کتاب، به چستی و مبانی نظری جامعه‌پذیری سیاسی می‌پردازد و در سه فصل آن را تجزیه و تحلیل می‌کند.

در فصل اول از این بخش، با طرح نظریه‌های موجود جامعه‌شناسی، نگرشهای مختلف در این حوزه را بیان می‌دارد و جامعه‌پذیری را به سه نوع «تئوری انسان‌شناسی فرهنگی»، «تئوری روان‌شناسی» و «تئوری جامعه‌شناسی سیاسی با دو نظریه ساختارگرایی و کارکردی» تقسیم‌بندی می‌کند.

در فصل دوم از این بخش، نویسنده به مبانی نظری جامعه‌پذیری سیاسی اشاره کرده و با تحلیل مبانی جامعه‌شناختی، وارد بحث تحلیل مبانی انسان‌شناسی و هستی‌شناسی می‌شود.

در فصل سوم نیز به آسیب‌شناسی جامعه‌پذیری سیاسی می‌پردازد و پس از بیان مقدمه، آسیب‌شناسی جامعه‌پذیری سیاسی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

بخش سوم کتاب به اختصاصات حکومت دینی در ارتباط با جامعه‌پذیری سیاسی اختصاص یافته و در سه فصل آن را تبیین کرده است.

نویسنده در فصل اول به ضرورت توجه حکومت و حاکمیت اسلامی به امر جامعه‌پذیری سیاسی می‌پردازد و جامعه‌پذیری سیاسی را از نظر اسلام و اندیشمندان اسلامی مورد بحث قرار می‌دهد.

در فصل دوم از این بخش، ویژگی‌های جامعه و جامعه اسلامی و تأثیر آن بر فرایند جامعه‌پذیری سیاسی را بیان می‌دارد و با بررسی جامعه و نهادهای اجتماعی، به معرفی ویژگی‌ها و کارکردهای نهاد اجتماعی می‌پردازد. ویژگی‌های جامعه اسلامی، انسان، عوامل رشد انسان و حکومت دینی، دیگر مباحثی است که نویسنده در این بخش به طور مبسوط به آنها پرداخته است.

نویسنده در فصل پایانی کتاب به آسیب‌شناسی فرایند جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی پرداخته و آن را از بُعد خانواده، روحانیت، احزاب، رسانه‌های جمعی، نظام آموزش و پرورش، مسجد و نماز جمعه مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

با توجه به اینکه کتاب مورد بحث، یکی از مباحث روز را مطرح می‌کند، به نظر می‌رسد برای علاقه‌مندان به مطالعه در حوزه علوم سیاسی و اجتماعی، دانشجویان و استادان محترم قابل استفاده و بهره‌برداری باشد.